

Nr 15

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående viss ändring av 18 § lagen om ekonomiska föreningar.

Första lagutskottet har till behandling förehått två inom riksdagen väckta motioner, nr 64 i första kammaren av herr *Åkesson m. fl.* och nr 96 i andra kammaren av herr *Widén m. fl.* I motionerna, vilka är likalydande, hemställles, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning rörande sådan ändring av 18 § lagen den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar att medlem i ekonomisk förening måtte helt eller delvis kunna återfå den del av sitt insatskapital, som överskjuter det i stadgarna föreskrivna minimikapitalet, utan att medlemmen behöver säga upp sitt medlemskap.

Beträffande skälen för motionärernas hemställan får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande bestämmelser

Regler om *ekonomiska föreningar* är upptagna i lagen den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar, vilken ersatt en tidigare lag härom av den 22 juni 1911. Enligt 1 § i 1951 års lag må registrering såsom ekonomisk förening vinnas av förening med ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom sådan ekonomisk verksamhet, i vilken medlemmarna deltaga som avnämare eller leverantörer eller med egen arbetsinsats eller genom begagnande av föreningens tjänster eller på annat dylikt sätt. På sådan registrerad förening skall tillämpas vad i lagen stadgas. Medlemmar i ekonomisk förening kan vara såväl fysiska som juridiska personer. Innan ekonomisk förening blivit registrerad, kan den enligt 3 § i princip ej förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter, ej heller inför domstol eller annan myndighet söka, kära eller svara. I 2 § föreskrives att för ekonomisk förnings förbindelser häftar allenast föreningens tillgångar, förfallna men ej guldna insatser och avgifter inräknade. Registrering av ekonomisk förening skall enligt 4 § ske hos länsstyrelsen i det län där föreningens styrelse enligt stadgarna har sitt säte. För registrering kräves bl. a. att stadgar i enlighet med lagen antagits. Enligt 6 § skall i stadgarna angivas bl. a. den insats med vilken varje medlem skall deltaga i föreningen, huru insatserna skall göras samt huruvida medlem må deltaga i föreningen med högre belopp än enkel insats. Vidare skall stadgarna, där regelbundna eller på sär-

Bihang till riksdagens protokoll 1958. 9 saml. 1 avd. Nr 15

skilt beslut om uttaxering beroende avgifter till föreningen skall förekomma, ange avgifternas belopp eller de högsta belopp vartill de må bestämmas. I 10 § föreskrives att över ekonomisk förenings medlemmar skall genom styrelsens försorg hållas förteckning, vilken för varje medlem skall innehålla uppgift om, förutom namn och hemvist, det antal insatser med vilket han deltagit i föreningen. Medlemsförteckningen skall hållas tillgänglig för envar som vill taga kännedom om densamma. Medlems avgång ur förening kan ske bl. a. efter uppsägning. Rätten att uppsäga sig till utträde ur föreningen kan enligt 14 § i viss utsträckning begränsas på så sätt att uppsägning ej får ske inom viss begränsad tid från inträdet. Avgång ur föreningen skall enligt vad som föreskrives i 15 § med vissa undantag äga rum vid den utgång av räkenskapsår, vilken infaller näst efter en månad eller efter den i stadgarna längre tid, högst sex månader, sedan medlemmen uppsagt sig till utträde. I 16 § 1 mom. föreskrives att medlem, som avgått, äger att sex månader från avgången utfå inbetalda insatser, i den mån föreningens behållna tillgångar enligt den vid tiden för avgången uppgjorda balansräkningen därtill förslår utan anlitande av reservfond eller förnärmande av övriga medlemmars lika rätt. Det medges emellertid att i föreningens stadgar föreskriva inskränkning i avgående medlems rätt att återbekomma insats. Träder föreningen i likvidation inom sex månader från det medlem avgått eller varder inom samma tid beslut om föreningens försättande i konkurs meddelat, skall den avgångnes rätt att utfå insats bedömas efter de beträffande skifte av föreningens tillgångar gällande grunderna. I paragrafens 2 mom. stadgas att, om föreningen försättes i konkurs på ansökan som gjorts inom ett år från det medlem avgick, den avgångne skall vara pliktig att, såvitt rör föreningens borgenärs rätt, återbära vad han utfått av sina insatser. Rörande dispositionen av ekonomisk förenings årsvinst m. m. föreskrives i 17 § att viss del av årsvinsten och av vissa på grund av rörelsens resultat medlemmar eller andra tillgodoförda gottgörelser skall avsättas till reservfond. I 18 § första stycket upptages vissa föreskrifter om utdelning till medlemmarna av årsvinst och av vissa gottgörelser. Vidare föreskrives att i övrigt må utbetalning till medlemmarna av föreningens tillgångar ej verkställas annorledes än genom återbetalning av insatser enligt 16 § 1 mom. eller i samband med nedsättning av insatsernas belopp enligt 68 § sista stycket. Sistnämnda lagrum avhandlar det fall att beslut fattas om sådan ändring i stadgarna som innefattar nedsättning av insatsernas belopp eller lindring av den medlemmarna enligt stadgarna åliggande skyldigheten att till föreningen erlagga insatser.

Historik

Redan i *lagen den 28 juni 1895 om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet* fastslogs genom dess 12 §, att medlem i dylik förening i princip ägde rätt att, såvida icke föreningens stadgar föreskrev inskränkning däri, vid avgång återbekomma inbetald insats. Till tryggande av borgenärernas och övriga medlemmars rätt var, liksom enligt gällande rätt, insatsens återbetalning betingad av att föreningens tillgångar enligt föreningens räkenskapsavslutning försloge därtill utan anlitande av reservfond eller förnärmande av övriga medlemmars lika rätt. Vidare fanns i *lagen* upptagen en bestämmelse i 15 § om möjlighet för föreningen att företaga vinstutdelning. Något uttryckligt förbud mot återbetalning av insatser i annan ordning än efter avgång av medlem fanns icke i *lagen*. Ej heller förekom under förarbetena något uttalande, som är ägnat att belysa lagens ståndpunkt i detta hänseende.

1895 års lag ersattes sedermera av *lagen den 22 juni 1911 om ekonomiska föreningar*. Däri upptogs rörande återbetalning av insatser och utdelning av vinstmedel i stort sett samma regler som i den äldre *lagen*. I anslutning till den bestämmelse i *lagen*, som stadgade rätt för medlem att efter uppsägning utträda ur förening, uttalade departementschefen bl. a.:

Från åtskilliga håll har gjorts framställning, att *lagen* måtte förtydligas därhän, att om en medlem gjort flera insatser, han — utan att behöva utgå ur föreningen — skall vara berättigad att under samma villkor, som gäller om avgång, återtaga en eller flera insatser. Ett sådant förtydligande torde dock vara överflödigt.

Departementschefen ansåg det ligga i sakens natur, att om medlems rätt att återtaga en insats i tillämpliga delar gällde detsamma som om helt utträde ur föreningen. Härvidlag åberopade departementschefen även ett av lagutskottet vid 1910 års riksdag gjort uttalande av enahanda innehåll (utlåtande nr 50 s. 49).

Vid förarbetena till gällande *lag den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar* har stor uppmärksamhet ägnats frågorna om vinstutdelning och åtgärder syftande till företagens konsolidering. I det betänkande som låg till grund för den nya lagstiftningen (SOU 1949: 17) anförde utredningsmannen vad angår den allmänna motiveringen till det avsnitt av den nya lagstiftningen, som har rubriken reservfond och vinstutdelning m. m., bl. a. följande:

Även om man numera kan räkna med att föreningarna själva i stor utsträckning sörja för en önskvärd konsolidering, lära lagregler i ämnet icke böra saknas.

Utredningen har i första hand diskuterat huruvida det för aktiebolagen

gällande systemet för fondavsättningar kan komma till användning även för föreningarna. — — —

Vid en jämförelse mellan kapitalförhållandena i aktiebolag och föreningar falla genast i ögonen vissa betydelsefulla skiljaktigheter. I ett bolag är aktiekapitalet i princip fixerat, låt vara att bolaget under vissa förutsättningar kan åvägabrunga ökning och nedsättning av kapitalet. Insatskapitalet i en ekonomisk förening är däremot ej ett enligt lagen i företaget bundet kapital på samma sätt som aktiekapitalet. Det är ej ens obligatoriskt enligt förslaget. Medlemmar äga vid avgång som regel utfå sina insatser och nya medlemmar kunna inträda. Det enda verkligt bundna kapitalet utgöres därför i föreningarna av reservfonden. En stor reservfond torde mestadels i högre grad trygga en förenings stabilitet och utvecklingsmöjligheter än ett stort insatskapital. Den svaghet, som kan sägas ligga däri att insatskapitalet ej är bundet, får dock ej överdrivas. Föreningarnas stadgar innehålla nämligen ofta bestämmelser, som i viss utsträckning begränsa medlems rätt att utfå insatser vid utträde. Detta har skett i syfte att förebygga ett snabbt utflöde av insatskapital samt även för att i viss mån binda medlemmarna vid föreningen. Dessutom finnes i en ekonomisk förening en utpräglad samhörighet mellan företaget och medlemmarna-kunderna, varigenom en förening ofta arbetar under tryggare betingelser än ett bolag. Detta medför jämväl att föreningar icke i lika hög grad som bolag äro beroende av ett bundet eget kapital.

Icke desto mindre är det en angelägenhet av stor vikt, att ökad säkerhet vinnes för att föreningarna ha tillgång till ett tillräckligt eget kapital av nöjaktig beständighet, vilket sätter dem i stånd att på ett betryggande sätt fullgöra sin förpliktelse och uppgifter. Inom viktiga grenar av näringsverksamheten spela de ekonomiska föreningarna en framträdande roll, varför näringslivet i hög grad är beroende av deras bestånd och förmåga till utveckling. I sin egenskap av personsammanslutningar äro föreningarna emellertid — till skillnad från aktiebolagen — utsatta för de risker för sitt bestånd, som följa av att avgång och nytillträde av medlemmar förr eller senare måste äga rum. Där föreningarnas eget kapital huvudsakligen utgöres av insatskapital samt insatserna enligt den legala regeln återbetalas till avgående medlemmar, äro föreningarna i väsentlig grad beroende av att nytillträdande medlemmar inbetala motsvarande belopp. Någon garanti för att så kommer att ske har man icke. Många föreningar ha visserligen sökt säkerställa sig genom stadgebestämmelser om att insatserna ej återbetalas vid avgång, varvid avgående medlemmar bli hänvisade till att försälja sina insatser till nytillträdande. Men under alla förhållanden kan överföringen av ett stort insatskapital till en ny generation bli betungande och medföra påfrestningar för föreningen. Hänsyn därtill kan även tänkas avhålla föreningarnas ledning från att anskaffa tillräckligt eget kapital och från att göra sådana nya kapitalinvesteringar, som eljest skulle vara motiverade för verksamhetens fortsatta utveckling. Mot denna bakgrund bör uppmärksamheten fästas på att många föreningar, särskilt inom jordbruket, anskaffat eget kapital huvudsakligen genom insatser och endast i relativt blygsam omfattning genom fondering. Utredningen finner det synnerligen önskvärt att dylika föreningar i ökad omfattning skaffa sig ett eget kapital, som icke kan bli beroende av att medlemmar utträda ur föreningen. Detta bör ske genom en fortlöpande fondbildning, som kan sägas innebära, att varje ge-

neration av föreningsmedlemmar till företagens konsolidering och utveckling lämnar ett bidrag, som icke behöver ersättas av nästa generation. Dessa fondavsättningar böra därför också göras från överskotten av företagens egen verksamhet.

En dylik fondbildning bör bli till stor fördel för föreningarna och deras medlemmar även i andra hänseenden än de ovan berörda. Begränsningar, som föreningarna nu ofta funnit sig böra uppställa med avseende på medlemmars rätt att vid utträde få insatserna återbetalda, kunna lättas eller slopas. Genom ökad tillgång på räntefritt kapital stärkes föreningarnas förmåga att verksamt betjäna sina medlemmar. Medlemsanslutningen underlättas, då kapitalinsatsen ej behöver bli så stor. Föreningarna behöva icke i samma utsträckning som nu är fallet anpassa sig till ökat kapitalbehov genom höjning av insatserna och vara beroende av de vanskligheter, som äro förenade härmed. Den fortlöpande fonderingen ger i stället förutsättningar för en kontinuerlig utveckling.

I specialmotiveringen till 18 § uttalar utredningsmannen efter att ha skisserat riktlinjerna för reglerna om vinstutdelning:

I enlighet med det anförda har i förevarande § första stycket upptagits bestämmelse därom att utdelning ej må ske av annat än den vinst som förefinnes enligt fastställd balansräkning för sista räkenskapsåret samt att utdelning av vinst eller utbetalning av gottgörelse varom nyss sagts ej må äga rum i vidare mån än att föreskriven avsättning till reservfonden kan verkställas. Vidare föreslås stadgande av innebörd att utbetalning till medlemmarna av föreningens tillgångar i övrigt ej må ske annorledes än i samband med återbetalning av insatser vid medlems avgång eller nedsättning av insatsernas belopp.

Vid lagstiftningsärendets fortsatta behandling hos Kungl. Maj:t och riksdagen förekom icke något, som är ägnat att ytterligare belysa förevarande spörsmål.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionerna från *kungl. kommerskollegium* och *överståthållarämbetet*. Därjämte har *Kooperativa förbundet*, *Sveriges lantbruksförbund*, *Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsföreningars Riksförbund* *H. S. B.* samt *Svenska Riksbyggens förening u. p. a.* beretts tillfälle att avgiva yttrande.

Från *kommerskollegium* har överlämnats yttranden från Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare och handelskamrarna i Göteborg och Gävle.

Kommerskollegium och *överståthållarämbetet* tillstyrker att den i motionerna begärda utredningen kommer till stånd.

Kollegium anför:

Av motionerna framgår, att det hinder som på grund av stadgande i 18 § lagen den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar möter att till medlem återbetala insatsmedel utöver fastställt insatsbelopp annorledes än i samband med avgång eller nedsättning av de fastställda insatserna kan medföra stora olägenheter. Det gäller bl. a. i förhållandet de olika föreningarna emellan i en flerledsorganisation, där en lokalförening som ej kan återfå någon del av sina insatsmedel i den större organisationen kan tvingas till en särskild kapitalbildning för återbetalning i förekommande fall av avgående medlemmars insatser. Det måste också anses otillfredsställande att primärmedlem i en förening, där insatserna ställts i relation till ett växlande förhållande, exempelvis den av medlem brukade arealen, icke kan återfå någon del av sitt insatsbelopp, om arealen minskar. Det synes kollegium motiverat att frågan om en sådan ändring av förevarande stadgande att möjlighet beredes till återbetalning av insatsmedel utöver fastställd insats undersökes.

Överståthållarämbetet anför:

Överståthållarämbetets egenskap av registreringsmyndighet i fråga om ekonomiska föreningar har icke bragt ämbetet i kontakt med spörsmål som beröra vinstutdelningen inom ekonomiska föreningar. Ej heller eljest besitter ämbetet någon erfarenhet som kan göra ämbetets synpunkter i ämnet till annat än reflexioner av en utanförstående.

Motionärerna framhålla vissa konsekvenser av bestämmelsen i 18 § första stycket tredje punkten lagen om ekonomiska föreningar. Att vad som därutinnan påpekas utgör verkliga olägenheter för vissa ekonomiska föreningar vill ämbetet icke bestrida. För sin del har ämbetet därför ansett sitt ställningstagande till motionärernas förslag böra vara beroende av följande spörsmål: kan genom att ekonomiska föreningar erhålla vidsträcktare rätt än för närvarande att verkställa utbetalningar till medlemmar uppkomma olägenheter av annat slag, vilka icke berörts i motionerna.

Bestämmelserna i 18 § föreningslagen torde syfta till en konsolidering av föreningarnas ekonomiska ställning. Om medlemmarna i ena eller andra formen kunna göra anspråk på att få tillbaka insatsmedel, måste förvaltningen av föreningens kapital anpassas därefter, i det att de uppsägbara medlemmen icke kunna nyttiggöras i föreningens verksamhet på ett sätt som hindrar deras lösgörande. I vad mån det kapitalförvaltningsproblem som därigenom uppstår nödvändiggör några nya tvingande fonderingsregler anser sig ämbetet icke kunna bedöma, men frågan härom måste givetvis övervägas. I vilket fall som helst synes genom den tilltänkta anordningen vissa komplikationer uppstå i fråga om de ekonomiska föreningarnas förvaltning. Särskilt i fråga om överskottsinsatser som tecknats i sparsyfte torde problemet kunna få en storleksordning som påkallar uppmärksamhet; i övriga fall, exempelvis då insatsskyldigheten följer medlemmarnas omsättning med föreningen, torde icke behöva befaras att en partiell uppsägningsrätt ger upphov till någon för föreningens soliditet äventyrlig kapitalavtappning.

På tal om överskottsinsatsmedel i sparsyfte uppgives emellertid i motionerna, att både medlemmarna och föreningsledningarna haft den uppfattningen att dylika medel skulle kunna återbetalas efter partiell uppsägning. Genom det åberopade rättsfallet torde det komma att bli allmänt känt att

denna uppfattning är felaktig. Överståthållarämbetet föreställer sig att följden härav kommer att bli att tecknandet i sparsyfte av överskottsinsatser kommer att upphöra eller i varje fall väsentligt nedgå. Sparare torde nämligen i allmänhet, även då fråga icke är om direkt målsparande, ej vilja placera sina kontanta sparmedel så, att de icke kunna åtkommas ens om oförutsedda behov av hög angelägenhetsgrad anmäla sig.

Det förefaller därför ämbetet som om alternativet till införandet av en partiell uppsägningsrätt vore att sparandet genom tecknandet av överskottsinsatser i ekonomiska föreningar upphörde eller väsentligt nedginge. Enligt motionerna är detta sparande av stor betydelse för kapitalbildningen särskilt inom konsumentkooperationen. Det kan icke heller uteslutas att ett minskat sådant sparande ej skulle motvägas av ett lika långsiktigt sparande på annat sätt utan medlen i viss omfattning användas för konsumtion, och sparandet som helhet alltså minska. Särskilt i nuvarande samhällsekonomiska läge skulle en sådan utveckling vara allt annat än önskvärd.

Ett övervägande från nu anförda synpunkter av det i motionerna behandlade problemet talar enligt överståthållarämbetets mening för att frågan om ändring av 18 § föreningslagen göres till föremål för utredning och ämbetet tillstyrker därför motionärernas yrkande. Vid en sådan utredning bör — därest den går i positiv riktning — uppmärksammas huruvida icke införandet av partiell uppsägningsrätt måste begränsas till framdeles tecknade insatsmedel. Redan tecknade sådana medel kunna nämligen av en föreningsledning, som haft innebörden av 18 § föreningslagen klar för sig, ha placerats så, att de icke kunna lös göras, eller, därest de lös göras, skada därigenom vållas föreningens verksamhet.

Av de hörda handelskammarna lämnas tillstyrkande yttranden av *handelskammaren i Gefle och Skånes handelskammare*. *Stockholms handelskammare* ställer sig positiv till utredning i begränsad omfattning, medan *handelskammaren i Göteborg* avstyrker motionärernas utredningsförslag.

Handelskammaren i Gefle anför:

Handelskammaren finner att de av motionärerna påtalade olägenheterna med den nuvarande utformningen av 18 § föreningslagen om möjligt bör avlägsnas och tillstyrker den föreslagna utredningen i frågan. Hänsyn bör härvid enligt kammarens åsikt även tagas till det betydande antal ekonomiska föreningar som bildas för ett enda speciellt ändamål, exempelvis anskaffande av en viss nyttighet. När målet för dessa sammanslutningars ändamål är nått, bör ytterligare kapital hos föreningen icke ackumuleras. Det synes skäligt, att de medlemmar som så önska, skola kunna återfå vad de inbetalat utöver stadgeenligt föreskriven insats utan att därför tvingas utträda ur föreningen.

Från *Stockholms handelskammare*s sida uttalas följande:

Med hänsyn till den korta remisstiden har Handelskammaren icke haft möjlighet att mera ingående överväga, huruvida de av motionärerna påtalade problemen äro av sådan art och omfattning, att de påkalla en utredning om ändring av föreningslagen i angivet hänseende. Handelskammaren vill emellertid framhålla, att en generell möjlighet för föreningsmedlem att återfå

»överskottsinsatsmedel» skulle kunna medföra olägenheter för såväl föreningen som dess borgenärer. Genom att sådana medel återbetalades skulle tillgångarna i en förening, i vilken medlemmarna inbetalat avsevärt större belopp än som förutsatts i stadgarna, snabbt kunna minska i betydande omfattning. Det torde sålunda vara långt ifrån uteslutet, att exempelvis ett dåligt skörderesultat skulle kunna föranleda ett stort antal medlemmar i en jordbrukskooperativ förening att i största möjliga utsträckning söka frigöra i föreningen inestående medel.

Även om tvekan kan råda om lämpligheten att medgiva en generell rätt till återbetalning av »överskottsinsatsmedel» måste det enligt Handelskammarens mening anses skäligt att, i de fall då primärmedlems insatsskyldighet är knuten till visst växlade förhållande, återbetalning skall kunna ske om ändring inträder i detta förhållande. Om exempelvis insatser erlagts i förhållande till brukad ägoareal och denna areal sedermera minskas genom försäljning eller annorledes, bör medlemmen äga rätt att återtaga de insatser som belöpa på den avträdde arealen. En ändring av föreningslagen i nu angivet hänseende torde emellertid kunna genomföras utan att frågan om generell rätt att utbekomma »överskottsinsatsmedel» samtidigt göres till föremål för utredning.

Handelskammaren i Göteborg anser att, vad avser konsument- och bostadskooperationen, den i motionerna väckta frågan torde sakna nämnvärd betydelse för fondbildningen inom dessa grupper. I övrigt anföres:

Däremot synes det sannolikt, att möjligheten till partiell återbetalning av insatsmedel skulle underlätta fondbildningen inom jordbrukskooperationen. Genom att »överskottsinsatsmedlen» när som helst kunde vid behov disponeras av föreningsmedlemmarna, samtidigt som en kanske något högre kapitalavkastning än den hos t. ex. sparbankerna ställdes i utsikt, komme medlemmarna av lokalföreningarna troligen att bliva mera benägna att låta sina vinstutdelningar stå kvar i föreningarna.

Enligt Handelskammarens uppfattning kan det icke anses önskvärt, att genom en uppmjukning av gällande lagbestämmelser ytterligare befästa den legala förmånsställning, som ekonomiska föreningar intaga i förhållande till övriga företagsformer. Såväl i fråga om skattesatser som beträffande skyldigheten att bygga upp ett efter omsättningen avpassat eget kapital åtnjuta de ekonomiska föreningarna redan nu betydande lättnader. Handelskammaren är väl medveten om att fondbildningen inom en del av jordbrukskooperationen är otillräcklig. Detta är emellertid utmärkande för större delen av svenskt näringsliv. För alla andra företagsformer skapas det erforderliga kapitalet genom att hålla kvar rörelseöverskotten inom företagen. Den möjligheten finnes jämväl för ekonomiska föreningar, även om ett utnyttjande av denna möjlighet är förknippat med olägenheten — vilket också antydes av motionärerna — att rörelseöverskottet drabbas av skatt. Det må i detta sammanhang erinras om att i betänkandet med förslag till lag om registrerade föreningar m. m. (SOU 1949: 17) kraftigt underströks vikten av att ekonomiska föreningar skaffade sig ett verkligt eget kapital genom en fortlöpande fondbildning.

Även sett ur en vidare samhällsekonomisk synvinkel torde det icke kunna anses lämpligt, att jordbrukskooperationen i dagens läge beredes ökade möjligheter att konkurrera om sparmedlen. Stora investeringsbehov finnas inom

skilda områden samtidigt som sparmedlen äro synnerligen knappa. Investeringarna måste därför göras efter graden av deras angelägenhet. Det finns enligt kammarens åsikt icke några som helst bärande skäl, att jordbrukskooperationens investeringsbehov, vare sig helt eller delvis, tillgodoses utan att en prövning av investeringarnas angelägenhet — genom de vanliga kreditinrättningarna eller på annat sätt — kommit till stånd.

Vad slutligen angår den andra av motionärerna nämnda nackdelen med det nuvarande stadgandet i 18 § föreningslagen, nämligen att det i vissa fall skapar »goodwillsvårigheter» för föreningarna, må följande framhållas.

Motionärerna ha såsom ett exempel på nämnda förhållande angivit det fallet, att en äldre medlem betalat insatser för två fastigheter om vardera 25 hektar. Säljer han nu en av fastigheterna, kan han icke återfå insatsen för denna fastighet utan måste ha inestående en insats för 50 hektar, trots att han endast äger 25. Härigenom skulle uppstå en »uppenbar orättvisa medlemmarna emellan».

Det synes Handelskammaren, som om den enklaste lösningen av det antydda problemet vore, att medlemmen utträder ur föreningen, varvid han återfår hela insatsen för 50 hektar, och därefter inträder med den reducerade insatsen för 25 hektar. Skulle detta icke vara möjligt enligt gällande stadgar, torde dessa böra ändras. En sådan ändring förefaller ligga betydligt närmare till hands än en lagändring.

Skånes handelskammare anför:

Enligt 1911 års lag om ekonomiska föreningar var s. k. partiellt utträde tillåtet. Detta förhållande utnyttjades i en del fall på ett sätt som ledde till ekonomiska svårigheter för en del föreningar, vars verksamhet av en eller annan anledning var mindre lönande. Föreningarnas borgenärer, vilka räknat med ett insatskapital av en viss storlek, ställdes således i en del fall inför det faktum att insatskapitalet till större delen uttagits.

I syfte att skydda borgenärernas intressen infördes i 1951 års föreningslag ett förbud mot partiellt utträde. Detta förbud har emellertid i sin tur medfört olägenheter för föreningar, som har den i motionerna omnämnda flerledsorganisationen.

Inom den skånska jordbrukskooperationen har de primära organisationerna — lokalföreningarna — en insatsskyldighet i länsföreningen — centralföreningen — som står i relation till den areal, som tecknas av lokalföreningarnas egna medlemmar. Om den tecknade arealen i lokalföreningen sjunker, kan enligt nuvarande bestämmelser motsvarande minskning av lokalföreningens insatsskyldighet i centralföreningen icke åstadkommas. Med den sammanslagning av mindre brukningsdelar och den driftsömläggning, som pågår och som torde bli än mer accentuerad inom de närmaste åren, kommer vissa lokalföreningar att ställas inför betydande kapitalsvårigheter, då dessa måste utbetala avgående medlemmars hela inestående kapital och således även den del som tecknats och inlevererats till centralföreningen.

Centralföreningarnas förhållande till sin huvudorganisation påverkas på liknande sätt av lagens bestämmelser.

Har en lokalförening en ojämn åldersfördelning emellan medlemmarna, kan påfresningar uppstå även därigenom att lokalföreningen blir tvungen att samtidigt utbetala ett stort antal avgående äldre medlemmars tillgodo-

havanden hos föreningen utan att en motsvarande minskning av lokalföreningens insatser i centralföreningen kan erhållas. Om dessa två anledningar till utbetalningar sammanträffar kan mycket allvarliga kapitalsvårigheter uppstå för ifrågavarande lokalförening.

Såsom motionärerna framhåller föreligger även ett problem i förhållandet mellan lokalförening och primärmedlem, sammanhängande därmed att en primärmedlem som minskar den av honom brukade arealen inte kan få det på minskningen belöpande insatsbeloppet utbetalat förrän medlemskapet helt upphör. Att så ej kan ske torde allmänt uppfattas som en oegentlighet.

Frågan om rätt till återbetalning av överskottsinsatsmedel ligger på ett annat plan. För rätt till dylik återbetalning talar tydligen icke samma skäl som i de nyss nämnda fallen, där fråga varit antingen om en medlem som minskat sin insatspliktiga areal eller omsättning eller om förhållandet mellan en förening och dess moderorganisation. Vad som ovan och i motionerna anförts om dessa senare fall synes handelskammaren emellertid motivera att en översyn av reglerna om partiellt utträde kommer till stånd.

Kooperativa förbundet och *HSB* samt *Sveriges lantbruksförbund* har tillstyrkt bifall till motionerna. Lantbruksförbundet, som vitsordar behovet av en lagändring, anför att den tolkning som givits 18 § föreningslagen syntes innebära ett avsteg från den kooperativa principen, att medlems förpliktelser mot föreningen skulle stå i förhållande till hans utnyttjande av denna. Förbundet anför vidare:

Denna princip förutsätter rätt för medlemmen till partiell uppsägning av »överskottsinsatser», när hans omsättning, arealinnehav eller annat insatsbestämmande förhållande under medlemskapets varaktighet ändras i sådan riktning, att han kommer att delta med fler insatser än detta förhållande efter ändringen ger anledning till. En begränsning av det nu generella förbudet mot individuell återbetalning av insatser utan samband med total uppsägning av ett medlemskap innebär således ingen avvikelse från lagens principer.

Lantbruksförbundet förutsätter, att den ifrågasatta lagändringen kompletteras med bestämmelser, som medger betryggande skydd mot missbruk. Sålunda skall medlem naturligtvis icke kunna underskrida det insatsantal han enligt stadgarna lägst skall ha. Ej heller får den utvidgade rätten kunna medföra risk för föreningsborgenärerna.

Svenska Riksbyggen har — under anförande att den i motionerna väckta frågan icke syntes ha betydelse för föreningens verksamhet — icke tagit ställning till motionärernas förslag.

Utskottet

Enligt 16 § 1 mom. lagen om ekonomiska föreningar äger medlem, som avgått ur förening, i viss ordning och under förutsättningar, vilka i stadgandet närmare anges, utfå inbetalda insatser. Denna rätt kan emellertid

lida inskränkning genom bestämmelser i föreningsstadgarna. I 18 § upptages vissa bestämmelser om utdelning till medlemmarna av föreningens vinst och av viss gottgörelse i form av efterlikvider, återbäringar eller dylikt. I övrigt må enligt föreskrift i samma paragraf utbetalning till medlemmarna av föreningens tillgångar icke verkställas annorledes än genom återbetalning av insatser enligt 16 § 1 mom. eller i samband med generell nedsättning av insatsernas belopp. Omfattningen av den insats med vilken medlem deltagar i ekonomisk förening skall enligt 6 § vara angiven i stadgarna. Likaså skall där angivas, huruvida medlem må deltaga i föreningen med högre belopp än enkel insats.

Nyssnämnda stadgande om förbud mot utbetalning till medlemmarna av föreningens tillgångar har ansetts utgöra hinder för att annorledes än i samband med avgång till medlem utbetala insatsmedel, även om medlemmen deltagar i föreningen med större insatskapital än den i stadgarna föreskrivna minimiinsatsen. En sådan uppfattning av stadgandets innebörd har vunnit bekräftelse genom ett av Kungl. Maj:t i regeringsrätten den 12 december 1957 meddelat utslag, varigenom registrering vägrades för en av en förening vidtagen stadgeändring, innebärande möjlighet för föreningen att i visst fall besluta utbetalning till medlem av överskottsinsats.

I förevarande motioner begäres utredning om sådan ändring av stadgandet i 18 § att medlem skall kunna, utan att säga upp sitt medlemskap, helt eller delvis återfå den del av sitt insatskapital, som överskjuter det i stadgarna föreskrivna minimikapitalet. Till stöd för sin hemställan framhåller motionärerna att de nuvarande bestämmelserna medför svårigheter inom flera olika grupper av de ekonomiska föreningarna. Till en början pekas på förhållandena inom konsumentkooperationen, och det upplyses att medlemmarna i dessa föreningar ofta i sparsyfte önskar deltaga med större insatsbelopp än minimiinsatsen. Motionärerna menar att ett sådant system med övertäckning är av stor betydelse för kapitalbildningen inom denna grupp av föreningar, och det synes vara motionärernas uppfattning att nuvarande regler kommer att verka hämmande på medlemmarnas villighet att använda sig av denna väg för sparande. Vad angår jordbrukskooperationen gör motionärerna gällande att nuvarande regler medför betydande nackdelar bl. a. på grund av dennas uppbyggnad som en flerledsorganisation med lokalföreningar, länsföreningar och riksorganisation. Eftersom lokalföreningarna, vilka är länsföreningens medlemmar, i allmänhet erlägger huvuddelen av sina insatsmedel såsom insats i länsföreningen, kan lokalföreningarna, så länge de kvarstår som medlemmar i länsföreningen, för utbetalning av insatser till avgående medlemmar icke återfå några insatsmedel från länsföreningen, utan de nödgas för detta ändamål åstadkomma en särskild kapitalbildning, något som inverkar icke endast på prissättningen å föreningens varor och tjänster utan även blir betungande till följd av att

denna kapitalbildning, i den mån den sker genom öppna fondavsättningar, drabbas av skatt. En annan olägenhet som enligt motionärerna uppkommer äger samband med de fall där medlemmarnas insatsskyldighet enligt stadgarna är anknuten till förhållanden som kan växla, såsom t. ex. storleken av den areal medlemmen brukar. I den mån sådan förändring inträder i detta yttre förhållande, som föranleder en minskad insatsskyldighet, kan medlemmen så länge han kvarstår i föreningen icke återbekomma den del av det insatta kapitalet som överstiger hans insatsskyldighet.

Att olägenheter av det slag i motionerna påpekas kan bli en följd av berörda stadgande i 18 § har bekräftats av flera av de i ärendet hörda remissinstanserna. Även utskottet är av den uppfattningen att, med den tolkning stadgandet fått, verkningarna av detsamma kan komma att bli ogynnsamma i de av motionärerna påtalade hänseendena. Särskilt beaktansvärda synes vara de olägenheter som enligt vad i motionerna anföres kan uppkomma såväl i sådana fall, där insatsskyldighetens omfång är satt i relation till yttre omständigheter som tid efter annan kan undergå förändring, som ock med avseende å det inbördes förhållandet mellan föreningarna inom en flerledsorganisation av det slag i motionerna antydes. Även i den mån systemet med övertäckning i sparsyfte är av väsentlig betydelse för kapitalbildningen inom vissa slag av föreningar kan det också vara ett önskemål, att lagen icke onödigtvis lägger hinder i vägen för en utveckling med denna inriktning. De berörda förhållandena kan över huvud taget icke gärna anses ägnade att på lång sikt främja föreningsväsendets medlemsanskaffning och kapitalbildning.

Av skäl som nu anförts och med hänsyn till att flertalet remissinstanser tillstyrkt motionärernas begäran om utredning vill utskottet förorda att en sådan kommer till stånd med uppgift att undersöka om sådan ändring i lagstiftningen kan vidtagas, att partiellt utträde med avseende på överskottsinsatser blir möjligt. Härvid måste självfallet i första hand beaktas att utträde icke medges i vidare mån än som kan anses lämpligt med hänsyn till det viktiga intresset att trygga föreningarnas konsolidering och föreningsborgenärernas rätt.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 64 och II: 96, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande sådan ändring av 18 § lagen den 1 juni 1951 om ekonomiska föreningar att medlem i dylik förening,

utan att behöva avgå ur denna, skall kunna helt eller delvis återfå den del av sitt insatskapital, som överskjuter det i stadgarna föreskrivna minimikapitalet.

Stockholm den 13 mars 1958

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Branting, Lindblom, Per Olofsson, Lodenius, fru Sjöström-Bengtsson, herrar Nyström och Arvidson;

från andra kammaren: herrar Rylander, Gezelius, Gustafsson i Borås, Onsjö, Fröding, fru Löfqvist, herrar Lundqvist och Andersson i Storfors.